ОЦІНКА ПРИДАТНОСТІ ЗЕМЕЛЬ ДЛЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Т.С. НОВАК, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: tomanovak1980@gmail.com

Анотація. У статті проведено аналіз сучасного стану правового забезпечення оцінки придатності земель для ведення органічного сільськогосподарського виробництва.

Визначено, що на відміну від попереднього законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, чинний Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. № 2496-VIII не передбачає оцінки придатності земельних ділянок сільськогосподарського призначення для виробництва органічної продукції. Відсутні вимоги до такої оцінки у підзаконних нормативних актах, що регулюють цю сферу суспільних відносин.

Встановлено, що одним із першочегових кроків до врегулювання процесу оцінки земель сільськогосподарського призначення для органічного виробництва має стати запровадження обов'язковості проведення агрохімічної паспортизації земель, на яких планується провадження діяльності із органічного рослинництва. Оскільки саме агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення є одним із базових заходів для визначення показників якісного складу ґрунтів. Запропоновано, з метою оперування актуальними даними, визначити строки проведення агрохімічної паспортизації таких земель не пізніше, ніж за рік до моменту подання заяви про проведення сертифікації органічного виробництва. Для чого висунуто пропозиції внести доповнення до: ч. 5 ст. 37 Закону України «Про охорону земель»; п. 3 Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1032; п.п. 1.5 та 1.6 Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.10.2011 р. № 536. Запропоновані нововведення дозволять об'єктивно оцінювати якісний стан таких земель та слугуватимуть гарантією виробництва органічної продукції рослинництва.

Ключові слова: ґрунт, земельна ділянка, землі сільськогосподарського призначення, органічна продукція, органічне сільськогосподарське виробництво, правове забезпечення, сільське господарство, якість ґрунтів

Актуальність

Органічне виробництво в Україні набуває все більшої популярності як досить перспективний і прибутковий напрям сільськогосподарської діяльності. Завважимо, що наразі спостерігається стійка тенденція до збільшення площі земель, що використовуються у цій сфері. За останніми оприлюдненими даними (станом на 2019 р.) – це 467 980 га, що складає 1,1 % від загальної площі земель сільськогосподарського призначення України («Органічне виробництво в Україні...»). З об'єктивних причин використання землі як основного засобу виробництва в органічному рослинництві та просторової бази в органічному тваринництві є невід'ємною умовою провадження органічного виробництва. Причому для отримання органічної продукції, яка відповідала б вимогам щодо її якості та безпечності, такі землі повинні мати певні якісні характеристики. Однак не зважаючи на наявність в нашій державі досить великого масиву законодавства, що регулює відносини у сфері виробництва, обігу та маркування органічної продукції (і це законодавство в цілому відповідає міжнародним стандартам, що ми обґрунтовували в своїх доробках (Новак & Мельник, 2020: 53), існує низка відкритих допоки питань, які стосуються правового закріплення вимог щодо земель для органічного виробництва, порядку визначення їх якісних характеристик тощо. Заповнення цієї прогалини можливе через удосконалення нормативних приписів, підґрунтям чого мають виступати результати наукових досліджень, що й зумовлює актуальність даної роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема нормативного врегулювання підтвердження якісних характеристик земель, що використовуються для органічного сільськогосподарського виробництва, неодноразово привертала увагу правників та була предметом наукових досліджень таких учених, як В.І. Андрейцев, О.В. Гафурова, Т.Г. Ковальчук, П.Ф. Кулинич, В.Ю. Уркевич, Р.А. Циліорик, М.В. Шульга та інші.

Метою статті є дослідження сучасного стану правового забезпечення оцінки придатності земель для ведення органічного сільськогосподарського виробництва, аналіз існуючих наукових позицій та вироблення власних пропозицій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Результати.

Чинний Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. № 2496-VIII не передбачає оцінки придатності земельних ділянок сільськогосподарського призначення для виробництва органічної продукції, обмежуючись лише встановленням тривалості перехідного періоду щодо земельних ділянок для органічного рослинництва (ст. 25). Відсутня регламентація цього питання й у Порядку (детальних правилах) органічного виробництва та обігу органічної продукції, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р. № 970. Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затверджений постано-

вою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1032 відносить до інформації про землі, на яких планується провадження такої діяльності, яку зобов'язаний включати суб'єкт господарювання, що має намір перейти на органічне виробництво та/або здійснювати обіг органічної продукції до заяви про проведення сертифікації лише площу угідь та місце розташування.

Натомість нечинний на даний час Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» в ст. 23 встановлював обов'язковість оцінки придатності земель (грунтів) для виробництва органічної продукції та сировини, яка мала б здійснюватися центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, у галузі охорони земель («Про виробництво та обіг органічної...», 2013).

Порядок оцінки придатності земель (грунтів) для виробництва органічної продукції повинен був затвердити Кабінет Міністрів України. Однак, як вірно відмічав В.Ю. Уркевич, не зважаючи на невідкладну потребу розробки та затвердження такого документу, як підгрунття для визнання відповідного сільськогосподарського виробництва органічним, він так і не був прийнятий, залишившись на рівні проєктів (Уркевич, 2015: 194). Додамо, що ще у 2014 році разом із згаданим Порядком були розроблені «Критерії якості земель (грунтів), їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур» («Проект постанови Кабінету Міністрів Украї-

ни...», 2014), які теж не були прийняті.

Фактична відсутність правової регламентації оцінки придатності земельних ділянок сільськогосподарського призначення для виробництва органічної продукції рослинного походження, яка за своєю суттю мала б виступати належною гарантією виробництва такої продукції, слушно доводить Т.Г. Ковальчук, зводить нанівець і саму гарантію (Ковальчук, 2017: 105), з чим ми повністю погоджуємось.

У науковій літературі висувались різні пропозиції щодо вирішення окресленого питання: передбачення відповідної статті в главі 5 Земельного кодексу України, яка визначає правовий режим земель сільськогосподарського призначення (Шульга, Малишева & others, 2020: 168–169); включення до Земельного кодексу України окремого розділу під назвою «Органічні землі» (Андрейцев, 2017: 5); здійснення обов'язкової сертифікації таких земель через систему сертифікатних організацій для забезпечення відповідності стану земель органічних господарств критеріям діяльності з виробництва органічної та екологічно безпечної продукції (Кулинич, 2011: 541) та ін.

У рамках дослідження правового режиму земель, які використовуються для органічного землеробства М.В. Шульга висував пропозицію покласти в основу оцінки придатності земель для органічного виробництва сільськогосподарської продукції окрім показників якості ґрунтів й рослин, й: віддаленість земельних ділянок від джерел забруднення, тобто промислових підприємств, об'єктів, що можуть забруднювати навколишнє середовище якими-небудь небез-

печними речовинами, автомобільних доріг та ін.; вміст забруднюючих речовин в ґрунті (Шульга, 2017: 234–237). І ці всі критерії були враховані в згаданому проекті Порядку оцінки придатності земель (ґрунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини (п. 4 проекту) («Проект постанови Кабінету Міністрів України...», 2014). Також М.В. Шульга справедливо відзначив, що за основу оцінки придатності земель для цієї мети варто використовувати «дані агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, оскільки її завдання полягає саме у визначенні показників якісного стану ґрунту, його зміни в процесі господарської діяльності, й також умов з раціонального використання органічних добрив, умов охорони від забруднення й відновлення родючості ґрунтів» (Шульга, 2017: 234–237). Знову ж таки, п. 5 проекту Порядку оцінки придатності земель (ґрунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини («Проект постанови Кабінету Міністрів України...», 2014) передбачав використання для оцінки придатності земель даних останнього туру агрохімічної паспортизації земель, інших обстежень ґрунтового покриття, проведених протягом останніх двох років. А до переліку документів, які заявники повинні були подавати для надання висновку про щодо придатності земель для виробництва органічної продукції та сировини було включено агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки (п. 12 проекту Порядку оцінки придатності земель (ґрунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини («Проект постанови Кабінету Міністрів України...», 2014).

Зупинимось на цьому аспекті детальніше.

На даний час агрохімічна паспортизація земель згідно ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 р. № 963-IV є «обов'язковим агрохімічним обстеженням ґрунтів з видачею агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, в якому фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами ґрунтів, рівні їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами». Згідно Закону України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962-IV дані агрохімічного паспорта земельної ділянки враховуються при: економічному стимулюванні впровадження заходів щодо використання та охорони земель і підвищення родючості ґрунтів (ст. 27); встановленні показників інтенсивності використання земель сільськогосподарського призначення (ст. 34); передачі у власність або наданні в користування, в тому числі в оренду, земельної ділянки, зміні власника земельної ділянки або землекористувача, проведенні грошової оцінки земель, визначенні розмірів плати за землю, здійсненні контролю за станом родючості ґрунтів (ст. 37); здійсненні моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення (ст. 54). За останньою правовою нормою, а також п. 1.5. Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.10.2011 р. № 536, агрохімічна паспортизація орних земель здійснюється через кожні 5 років, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень – через кожні 5–10 років.

Як бачимо, спеціальних вказівок щодо обов'язковості проведення агрохімічної паспортизації як умови для визнання земель придатними для використання у органічному сільськогосподарському виробництві, чинне законодавство не містить. Окрім того, погоджуємось із О.В. Гафуровою у тому, що «сьогодні можна спостерігати досить негативні тенденції в українському земельному законодавстві, які спрямовані на скасування агрохімічної паспортизації земель». Автор вказує на потенційні зміни в земельному законодавстві щодо скасування обов'язковості розроблення агрохімічного паспорта при передачі земельної ділянки у власність та користування (Гафурова, 2020: 20). І ці зміни таки відбулися – Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28.04.2021 р. № 1423-IX ст. 37 Закону України «Про охорону земель» було доповнено частиною сьомою відповідного змісту.

Висновки і перспективи.

Ми, у свою чергу, повністю поділяючи вищенаведені позиції науковців щодо необхідності проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення як одного з базових заходів для визначення показників якісного складу ґрунтів, пропонуємо в якості одного із кроків до врегулювання процесу оцінки земель сільськогосподарського призначення для органічного виробництва, встановити обов'язковість проведення агрохімічної паспортизації земель, на яких планується провадження діяльності із

органічного рослинництва. При цьому з метою оперування актуальними даними, визначити строки проведення агрохімічної паспортизації таких земель не пізніше, ніж за рік до моменту подання заяви про проведення сертифікації органічного виробництва. Для чого пропонуємо внести доповнення до: ч. 5 ст. 37 Закону України «Про охорону земель»; п. 3 Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1032; п.п. 1.5 та 1.6 Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.10.2011 р. № 536. Це дасть змогу об'єктивно оцінити якісний стан таких земель та слугувати гарантією виробництва органічної продукції рослинництва.

Подальші наукові пошуки у досліджуваній сфері варто сконцентрувати на питанні розробки та нормативного закріплення критеріїв якості земель (ґрунтів), придатних для вирощування окремих сільськогосподарських культур при веденні органічного рослинництва.

Список використаних джерел

1. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463ce-f338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini> (дата звернення: 06.11.2021 р.).
2. Новак Т. С., Мельник В. О. До питання правового забезпечення органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. Право. Людина. Довкілля. 2020. № 11(2). С. 47–55.

3. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 р. № 425-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 20–21. Ст. 721.
4. Уркевич В. Ю. Природоресурсне право та правове регулювання використання земельних ділянок для органічного сільськогосподарського виробництва. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: зб. матеріалів круглого столу (30–31.10.2015 р.). Харків, 2015. С. 192–194.
5. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оцінки придатності земель (ґрунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини Критеріїв якості земель (ґрунтів), їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур» від 07.04.2014 р. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-zatverdzhennya-poryadku-otsinki-pridatnosti-zemel-gruntiv-ta-vstanovlennya-zon-virobnitstva-organichnoi-produktsii-ta-sirovin-5c66bfe45c31b> (дата звернення: 06.11.2021 р.).
6. Ковальчук Т. Г. Щодо правового регулювання оцінки придатності земель (ґрунтів) для виробництва органічної продукції. Правові засади ведення органічного землеробства: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29–30.09.2017 р.). Харків: «Доміно», 2017. С. 104–107.
7. Шульга М. В., Малишева Н. Р., Носік В. В. та ін. Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні: правові засади ведення: монографія; за заг. ред. проф. М. В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. 308 с.
8. Андрейцев В. І. Проблема удосконалення правового режиму органічних земель сільськогосподарського призначення. Правові засади ведення органічного землеробства: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29–30.09.2017 р.). Харків: «Доміно», 2017. С. 3–5.
9. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ: Логос, 2011. 688 с.
10. Шульга М. В. Щодо правового режиму земель, які використовуються для органічного землеробства. Правові засади ведення органічного землеробства: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29–30.09.2017 р.). Харків: «Доміно», 2017. С. 234–237.
11. Гафурова О. В. Правові засади агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення в Україні. Право. Людина. Довкілля. 2020. № 11(4). С. 15–22.

References

1. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini [Organic production in Ukraine]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463ce-f338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini> (in Ukrainian).
2. Novak, T.S. & Melnyk, V.O. (2020). Do pytannia pravovoho zabezpechennia orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini. Pravo. Liudyna. Dovkillia [On the issue of legal support of organic agricultural production in Ukraine. Law. Human. Environment], 11(2): 47–55 (in Ukrainian).
3. Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii ta syrovyny [On the production and circulation of organic agricultural products and raw materials] (2013): Zakon Ukrainy vid 03.09.2013 № 425-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 20–21, 721 (in Ukrainian).
4. Urkevych, V.Yu. (2015). Pryrodoresursne pravo ta pravove rehulivannia vykorystannia zemelnykh dilianok dlia orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva. Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriia, sohodennia, perspektyvy [Natural

- resource law and legal regulation of land use for organic agricultural production. Natural resource law in the legal system of Ukraine: history, present, prospects]. Kharkiv, 192–194 (in Ukrainian).
5. Proekt postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku otsinky prydatnosti zemel (gruntiv) ta vstanovlennia zon vyrobnytstva orhanichnoi produktsii ta syrovyny Kryteriiv yakosti zemel (gruntiv), yikh prydatnosti dlia vyrobnytstva orhanichnoi produktsii ta syrovyny, prydatnosti dlia vyrobnytstva okremykh kultur» vid 07.04.2014 [Draft Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Procedure for Assessing the Suitability of Lands (Soils) and Establishing Zones of Production of Organic Products and Raw Materials Criteria for Quality of Lands (Soils), Their Suitability for Production of Organic Products and Raw Materials] (2014). Available at: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-zatverdzhennya-poryadku-otsinki-pridatnosti-zemel-gruntiv-ta-vstanovlennya-zon-virobnitstva-organichnoi-produktsii-ta-sirovin-5c66bfe45c31b> (in Ukrainian).
 6. Kovalchuk, T.H. (2017). Shchodo pravovoho rehuliuвання otsinky prydatnosti zemel (gruntiv) dlia vyrobnytstva orhanichnoi produktsii. Pravovi zasady vedennia orhanichnoho zemlerobstva [Regarding the legal regulation of the assessment of the suitability of lands (soils) for the production of organic products. Legal principles of organic farming]. Kharkiv: «Domino», 104–107 (in Ukrainian).
 7. Shulha, M.V., Malysheva, N.R. & Nosik, V.V. ta in. (2020). Orhanichne silskohospodarske vyrobnytstvo v Ukraini: pravovi zasady vedennia [Organic agricultural production in Ukraine: legal principles of management]; za zah. red. prof. M.V., Shulhy. Kharkiv: Yurait, 308 (in Ukrainian).
 8. Andreitsev, V.I. (2017). Problema udoskonalennia pravovoho rezhymu orhanichnykh zemel silskohospodarskoho pryznachennia. Pravovi zasady vedennia orhanichnoho zemlerobstva [The problem of improving the legal regime of organic agricultural lands. Legal principles of organic farming]. Kharkiv: «Domino», 3–5 (in Ukrainian).
 9. Kulynych, P.F. (2011). Pravovi problemy okhorony i vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini [Legal problems of protection and use of agricultural lands in Ukraine]. Kyiv: Lohos, 688 (in Ukrainian).
 10. Shulha, M.V. (2017). Shchodo pravovoho rezhymu zemel, yaki vykorystovuiutsia dlia orhanichnoho zemlerobstva. Pravovi zasady vedennia orhanichnoho zemlerobstva [Regarding the legal regime of lands used for organic farming. Legal principles of organic farming]. Kharkiv: «Domino», 234–237 (in Ukrainian).
 11. Hafurova, O.V. (2020). Pravovi zasady ahrokhimichnoi pasportyzatsii zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini. Pravo. Liudyna. Dovkillia [Legal bases of agrochemical certification of agricultural lands in Ukraine. Law. Human. Environment], 11(4): 15–22 (in Ukrainian).

T.S. Novak (2021). LAND SUITABILITY ASSESSMENT FOR ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTION: CERTAIN ASPECTS OF LEGAL PROVISION. *Law. Human. Environment*, 12(4): 54-61. <https://doi.org/10.31548/law2021.04.007>

Summary. *The article analyzes the current state of legal support for assessing the suitability of land for organic agricultural production.*

It is determined that in contrast to the previous legislation in the field of organic production, circulation and labeling of organic products, the current Law of Ukraine «On basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products» from 10.07.2018 № 2496-VIII does not provide assessment of the suitability of agricultural land for the production of organic products. There are no requirements for such an assessment in the bylaws governing this area of public relations.

It has been established that one of the primary steps towards regulating the process of valuation of agricultural land for organic production should be the introduction of mandatory agrochemical certification of land on which organic crop production is planned. Because it is agrochemical certification of agricultural land is one of the basic measures to determine the quality of soil composition. It is proposed, in order to operate with up-to-date data, to determine the terms of agrochemical certification of such lands not later than one year before the application for certification of organic production. For what proposals are put forward to make additions to: h. 5 Art. 37 of the Law of Ukraine «On Land Protection»; paragraph 3 of the Procedure for certification of organic production and / or circulation of organic products, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 21.10.2020 № 1032; p.p. 1.5 and 1.6 of the Procedure for maintaining the agrochemical passport of the field, land, approved by the order of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine dated 11.10.2011 № 536. The proposed innovations will allow to objectively assess the quality of such lands and will guarantee the production of organic crop products.

Keywords: soil, land plot, agricultural lands, organic products, organic agricultural production, legal support, agriculture, soil quality